

Загадка першая

Адзін кажа — пабяжым, другі кажа — паляжым, трэці кажа — паківаемся.

Гэтая кніжка — адна з нямногіх пакуль беларуска-кітайскіх. На кожнай старонцы вы ўбачыце кірыліцу і іерогліфы. Кожная прыказка ці прымаўка ўзноўлена і па-беларуску, і па-кітайску.

"Прымаўкі ды прыказкі — мудрай мовы прывязкі (з адвечнай народнай мудрасці)" сталі вынікам Першага навуковага форуму вучоных-гуманітарыяў Беларусі і Кітая, які адбыўся ў верасні 2015 года ў Шанхаі і Пекіне. Анталогія тэматычна падзелена на некалькі раздзелаў: "Прырода, гаспадарчая дзейнасць, праца", "Матэрыяльны быт", "Грамадскае жыццё", "Сям'я і сямейны быт", "Духоўнае жыццё", "Чалавек і яго якасці, мараль", "Агульныя разважанні", "Розныя павучанні і назіранні".

Зборнік прымавак і прыказак пачынаецца з прамовы, не толькі навукаёмістай, але і жыццядайнай: "Дзякуючы прыказкам, з дзяцінства чалавек у імператарыўна-катэгарычнай форме ўспрымаў шэраг прадпісанняў і забарон на конт правілаў паводзін, спосабаў дзейнасці і нават напрамку думак. Законы прыроды простыя, бо кожны нараджае сабе падобнага: Ад яблыні — яблыкі, ад сасны — шышкі; Якое семя — такое і племя; Ад злой маткі — злыя дзеткі. Аднак, улічваючы ролю спадчынасці, прызнаючы яе важнае значэнне для развіцця чалавека, беларусы аддавалі перавагу

На працягу двух дзён, 5 і 6 чэрвеня, мне давялося патрымаць у руках тры кнігі, якія толькі што выйшлі ў свет з беларускіх выдавецтваў. Яны былі яшчэ цёпленыя пасля друкарскага станка: "Прымаўкі ды прыказкі — мудрай мовы прывязкі (з адвечнай мудрасці народнай)", "Архітэктура нацыянальная і архітэктура фрактальная: дзве культуры — адзін шлях", "Хто адгадае? (Беларускія народныя загадкі)". Можна было б, вядома, абмежавацца ў нашай традыцыйнай рубрыцы "Кнігарня" звычайнымі рэцэнзіямі кніжак, але... не хочацца. Надта незвычайныя ўсе гэтыя тры кніжкі. Кожная — адмысловая загадка. І зважаючы на тое, што адна з іх літаральна прысвечана загадкам, буду і я сёння загадкава-разгадкавым. Кожны з раздзелаў ніжэйзмяшчаных нататак будзе названы загадкай з кнігі "Хто адгадае? (Беларускія народныя загадкі)". Разгадвайце. Не думаю, што вы адразу знойдзеце правільныя адказы.

Адказы напішу ў самым канцы — не шукайце вачыма гэты канец, паспрабуйце разгадаць самі.

Тры загадкі

Наогул, дыдактычны ўхл мелі шматлікія беларускія народныя прыказкі і прымаўкі, якія высмейвалі дурасць, злосць, зайздасць, няўдзячнасць, сквапнасць, пляткарства: Бяздоннай бочкі не напоўніш; Ён цябе прадасць і грошы падлічыць; Парожняя бочка звніць, а поўная — маўчыць; Не хваліся ўпярод, не перайшоўшы праз брод.

Імі можна было кіравацца ў розных жыццёвых абставінах: Так трэба жыць, як у сваёй студні вада набыжыць; Як не ўтрымаўся за грыву, дык і на хвасце не ўдзяржышся; Любіш ездзіць на вазочку з гары, любі і вазочак вазіць на гару; Каб чалавека пазнаць, то трэба з ім бочку солі з'есці.

Ды, напэўна, самая вялікая каштоўнасць беларуска-кітайскага зборніка "Прымаўкі ды прыказкі — мудрай мовы прывязкі (з адвечнай народнай мудрасці)" — у яго ілюстраванасці. Да кожнай прыказкі і прымаўкі падрыхтавалі свае ілюстрацыі выкладчыкі і студэнты Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў: Юрый Хілько, Валерый Славук, Уладзімір Вішнеўскі, Фёдар Шурмялёў, Юлія Мацура, Дар'я Петрусевіч, Аліна Прастак, Глеб Сідарэнка, Настасся Стальмашонак, Аліна Кісляк, Хрысціна Іванцова, Кацярына Дасько, Валерыя Гормаш-Дрэбзева, Юрый Бобыраў, Кацярына Бяляўская.

Цэлы свет, які стварылі алоўкам і пэндзлем выкладчыкі і студэнты акадэміі мастацтваў, — гэта сапраўды цэлы свет. Ступіш туды — і ўжо не выйдзеш адтуль, загразнеш у сваім любімым беларуска-кітайскім філалагічна-матэматычным "балоце".

"Гэтыя малюнкi сведчаць пра тое, што наша міфалогія не страціла актуальнасці, — сказаў на прэзентацыі кнігі акадэмік Аляксандр Лакотка. — Калі б яна страціла актуальнасць, дык малюнкаў такіх не было б".

Загадка другая

Як у лес ідзе — на хату глядзіць, а да хаты ідзе — на лес глядзіць.

Прадстаўляючы яшчэ адзін кніжна-выдавецкі праект Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі "Архітэктура нацыянальная і архітэктура фрактальная: дзве культуры — адзін шлях", дэкан архітэктурнага факультэта Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта Армен Сардараў адзначыў: "Усе мы ведаем, што раней на архітэктуру быў ідэалагічны ціск. А што, зараз няма ціску? Зараз яшчэ больш моцны ціск — камерцыйны. Мы страчваем тое, што набылі раней. Архітэктура, як ніколі, сёння ў небяспецы!"

"Што сёння павінна быць? Архітэктура нацыянальная? Інтэрнацыянальная? Фрактальная? Разбуральная? Гэта вельмі важна — знайсці адказ на гэтыя пытанні, — задаваў ужо свае пытанні Армен Сардараў. — Добра, што мы, прынамсі, у кніжцы Аляксандра Лакоткі "Архітэктура нацыянальная і архітэктура фрактальная: дзве культуры — адзін шлях" знаходзім паразуменне з кітайца-

мі. Кітайцы заўсёды, калі нават змянялі свой уклад жыцця, не здраджвалі сваёй нацыянальнай філасофіі. А гэтая нацыянальная філасофія ёсць і ў беларусаў. Гэта памяркоўнасць. Але не знешняя памяркоўнасць, а ўнутраная — калі мы разумеем і асэнсоўваем заходнюю ўсходнюю культуру".

Трэба сказаць, што Аляксандр Лакотка не цырымоніцца ў сваіх адносінах да таго, што сёння робіцца ў свеце архітэктуры: "У 2000-я гады афганскія талібы разбурылі старажытныя статуі Буды, унесеныя ў Спіс сусветнай культурнай спадчыны. У 2014 годзе баевікі так званай Ісламскай дзяржавы Ірака і Леванты знішчылі ў іракскіх музеях шэраг унікальных старажытнасцей вавілонскай эпохі, антычныя помнікі Пальміры ў Сірыі. Перыядычна паяўляюцца паведамленні пра апаганьванне помнікаў Другой сусветнай вайны і воінскіх пахаванняў у краінах Еўропы... На першы погляд, што можа быць агульнага паміж вайной і захаваннем помнікаў сусветнай гісторыка-культурнай спадчыны? У беларускай мове, акрамя слова "помнік", ёсць яшчэ і слова "памятка". "Дрэмле памятка дзён", — пісаў Янка Купала. Калі помнік разумеецца проста як помнік, то купалаўская памятка ўспрымаецца семантычна інакш: як аб'ект гістарычнай прасторы, матэрыяльны і духоўны знак канкрэтнага народа".

Варта яшчэ ўспомніць пра любімы тэрмін А.Лакоткі "фракталы" (ад лацін-

стаць фракталамі — памяткамі ідэнтычнасці культур у сучасным інфармацыйным грамадстве".

Пры ўсім пры тым А.Лакотка застаецца аптымістам: "Ідэнтычнасць як адно з асноўных паняццяў мыслення адлюстроўвае найбольш агульныя законы развіцця асобы, грамадства і прыроды (інакш кажучы, чалавека, народа, краіны) і будзе заўсёды актуальнай у гістарычным працэсе эвалюцыі сусветнай цывілізацыі".

Загадка трэцяя

Белае поле, чорнае семя; хто яго сее, той разумее.

Загадкай, як вядома, з'яўляецца ўжо сам чалавек. А калі чалавек выбітны, дык тым больш. Невыпадкова мы не перастаем гаварыць пра загадку Леанарда, загадку Ван Гога, загадку Багдановіча...

Загадка ёсць у кожным з нас. Самыя шчаслівыя людзі — тыя, хто носіць у сабе загадку і не мае на яе разгадку.

А можа быць загадкавым і цэлы народ. Ну, якія французы загадкавыя? Ну, якія немцы загадкавыя? Ну, якія англічане загадкавыя? Яны ўсе — добрыя народы, нашы сябры. Але яны... прадказальныя. З вінном — да французай, з элем — да англічан, з півам — да немцаў... А дзе загадка?

А загадка — там, дзе яшчэ нешта ствараецца, дзе людзі пытаюцца адно ў аднаго: "А што гэта будзе?"

А загадка — там, дзе гаспадар раптам пагрозліва скажа: "Па хаце ходзіць, шастом водзіць!" Але ж усе лагодна ўсміхаюцца, ведаючы, што размова пра ката.

А загадка — там, дзе ходзіць князь па градзе, два бліны ў барадзе. Дзеткі рагочуць: "Певень!"

А загадка — там, дзе брат брату гаворыць: "Сяло заселена, а пеўні не пяюць і людзі не ўстаюць". І брат адказвае: "Так, і пеўні не пяюць, і людзі не ўстаюць..." Браты сустрэліся на могілках.

Складальнік кнігі "Хто адгадае? (Беларускія народныя загадкі)" — вядомы беларускі мовазнавец і выдавец Зміцер Санько — прызнаўся, што гэтая кніжка нарадзілася амаль выпадкова, падчас гутарак з унучкай Міхалінай. Ён ёй загадваў, а яна разгадвала. Потым ужо Зміцер Фёдаравіч "зверыў" свае варыянты з друкаванымі.

Адмысловыя ноу-хау кнігі "Хто адгадае? (Беларускія народныя загадкі)" — разгадкі пасля кожнай загадкі падаюцца не толькі ў перагорнутым выглядзе, але і на лацінцы!

Напрыканцы згадаем словы народнага паэта Беларусі даследчыка фальклору Ніла Гілевіча: "Маленькаму чалавеку для правільнага і гарманічнага фарміравання яго душы загадкі патрэбны не ў меншай меры, чым, напрыклад, песні. У сістэме сродкаў ідэйна-эстэтычнага выхавання дзяцей загадку не можа замяніць нішто — ніякі іншы від ці жанр фальклору. Калі казачны эпас садзейнічае развіццю творчай фантазіі, а таксама з'яўляецца своеасаблівай маральнай і сацыяльнай педагогікай, калі песні і прыпеўкі ўплываюць пераважна на эмацыянальны лад чалавечай душы і служаць выхаванню пачуццяў, калі прыказкі і прымаўкі вучаць жыццёвай філасофіі, умённю аналізаваць і абагульняць з'явы грамадскага жыцця, то загадкі прызначаны перш за ўсё для таго, каб адкрываць чалавеку пазію ва ўсім, што яго акружае, каб развіваць у ім здольнасць глядзець на свет навакольных прадметаў і з'яў вачыма паэта".

Мікола ЧЭМЕР.
gilevitch@ng-press.by

Разгадкі

Адзін кажа — пабяжым, другі кажа — паляжым, трэці кажа — паківаемся.

Рака, камень, чарот.

Як у лес ідзе — на хату глядзіць, а да хаты ідзе — на лес глядзіць.

Сякера за поясам дрывасека.

Белае поле, чорнае семя; хто яго сее, той разумее.

Папера, літары.

Хто
адгадае

Беларускія народныя загадкі

скага fractus — "раздробнены", "зламаны", "разбіты").

Вось што піша аўтар у заключэнні сваёй кнігі "Архітэктура нацыянальная і архітэктура фрактальная: дзве культуры — адзін шлях": "Фракталы, якія адлюстроўваюць розныя традыцыі і ідэнтычнасць, могуць як ствараць новае асяроддзе, так і выклікаць узаемае выцясненне. Прыклад — горадабудуўніцкая гісторыя Сінгапура, Шанхая, Ганконга... Знакава-сімвалічныя, арнаментальныя этнічныя архетыпы ў выніку могуць